

RAQAMLASHGAN JAMIYATDA O‘QITUVCHILARNING AXBOROT KOMPETENSIYASINING SHAKLLANISH ASOSLARI

Turdaliyeva Feruza Rustamjon qizi
Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti
tayanch doktoranti

ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ В ОЦИФРОВАННОМ ОБЩЕСТВЕ

Турдалиева Феруза Рустамжон кизи
Докторант Национального института педагогики
воспитания имени К. Ниязи

FUNDAMENTALS OF THE FORMATION OF INFORMATION COMPETENCE OF TEACHERS IN A DIGITILIZED SOCIETY

Turdalievva Feruza Rustamjon qizi
Foundation doctoral student of the National Institute of
educational pedagogy named after Qori Niyazi

Abstrakt: Bugungi kunga kelib raqamli texnologiyalar jamiyatimizning har bir jabhasini egallashga ulgurdi. Raqamlashgan jamiyatda o‘z o‘rniga ega bo‘lgan mos kadr tayyorlash ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri. Bu jarayonda globallashuvning ta’siri tufayli o‘qituvchilarini ham raqamli transformatsiyadagi roli katta. Ushbu maqolada o‘qituvchilarini tayyorlashda “axborot kompetensiyasi”, “raqamli savodxonlik” kabi asosiy tushunchalar va uning tarkibiy qismlarining nazariy jihatlari mavjud manbalarni tahlil qilgan holda o‘rganilib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: axborot, kompetensiya, axborotlashtirish, raqamli transformatsiya, ta’lim, o‘qituvchi kompetensiyasi.

Аннотация: На сегодняшний день цифровым технологиям удалось охватить все аспекты нашего общества. Подготовка подходящих кадров, имеющих место в цифровизированном обществе, является одной из основных задач системы образования. Роль учителей в цифровой трансформации также велика из-за влияния глобализации на этот процесс. В данной статье будут рассмотрены теоретические аспекты таких ключевых понятий, как “информационная компетентность”, “цифровая грамотность” и ее составляющих при подготовке учителей, с анализом имеющихся ресурсов.

Ключевые слова: информация, компетенция, информатизация, цифровая трансформация, образование, компетенция учителя

Abstract: To date, digital technologies have managed to cover all aspects of our society. The training of suitable personnel taking place in a digitalized society is one of the main tasks of the education system. The role of teachers in digital transformation is also great because of the impact of globalization on this process. This article will consider the theoretical aspects of such key concepts as “information competence”, “digital literacy” and its components in teacher training, with an analysis of available resources.

Key words: information, competence, informatization, digital transformation, education, teacher competence.

<https://orcid.org/0009-0004-5457-0647>

Feruza818@mail.ru

Kirish. Ta'kidlab o'tilganidek raqamlashtirish sharoiti nafaqat ta'lim tizimini, balki insonlar hayotining har kungi hayotining ajralmas qismiga aylanib ulgurmoqda. Bugungi kunda "raqamli dunyo egalari" deya ta'rif berilayotgan yangi avlod ta'limning asosiy ishtirokchilariga aylanmoqda. Ta'lim insoniyat tajribasining ma'lum tomonlarini ya'ni o'quvchilar ijtimoiy taraqqiyotning hozirgi talablarga muvofiq darajada bilim va tajribaga ega bo'lishlarini ta'minlaydigan faoliyatdir. O'qituvchi esa bu jarayonga ta'sir ko'rsatuvchi asosiy omildir, Raqamli jamiyatda chet tili o'qituvchilari ko'proq muammoga duch kelishmoqda. Bunga asosiy sabab axborotlarning ayniqsa aqlli texnologiyalarning ingliz tilida ekanligi bo'lib qolmoqda. Chet tili o'qituvchilarning "axborot kompetensiyasi"ni muntazam rivojlantirish tizim oldida turgan muhim vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Axborot kompetensiyasi tushunchasiga ta'rif berishdan oldin "kompetensiya" "kompetentlik"ni anglab yetishimiz kerak. "Kompetensiya"- ayni bir sohada faoliyat yuritish jarayonida shaxsiy sifatlar bilan birgalikda bilim, ko'nikma va malakalarning camarali qo'llanishi; "kompetentlik"- esa muayyan faoliyatni amalga oshirish uchun mavjud hamda yuzaga chiqishi mumkin bo'lgan layoqatdir. Demak, axborot kompetensiyasi - inson tomonidan ma'lumotni texnologik vositalardan foydalanish orqali axborotni faol mustaqil qayta ishlash qabul qilish kutilmagan va nostandart vaziyatlarda tubdan yangi yechimlar topa olish qobiliyati. Axborotlashish raqamli texnologiyalar bilan sodir bo'layotganligi sababli atamalar nomlanishi ham modifikatsiya bo'lmoqda. Axborot kompetensiyasi raqamli kompetensiya yoki raqamli savodxonlik ko'rinishida qo'llanilmoqda. Axborotlashgan bugungi jamiyatda inson o'zining axborot kompetensiyasi darajasini oshirish uchun olingan bilim va axborotlarni tizimlashtira olishi, o'zi uchun haqiqatan ham muhim narsani ajratib ko'rsatish; turli xil ma'lumotlar oqimlarida harakat qila olish, kerakli ma'lumotlarni aniqlash va tanlash, mazmunli va ikkinchi darajali ma'lumotlarni baholay olishi kerak. Biroq, axborot kompetent shaxsiga qo'yiladigan asosiy talab bu turli xil axborotlardan foydalanishda vaqt resurslarini to'g'ri taqsimlash mahoratidir Aks holda, u shunchaki axborot axlati, "spam" oqimiga g'arq bo'ladi yoki u "ulkan narsalarni quchoqlashga" urinib, axborot stressining

qurboni bo'ladi. Shuning uchun ham axborot kompetensiyasi davlat ta'lim standartlari bilan bir qatorda zamonaviy jamiyatning asosiy belgisiga aylanmoqda. Nafaqat hozirgi o'qituvchi, balki bo'lajak o'qituvchilarning axborot kompetensiyasi "oddiygina" texnologiyani bilishdan ham ko'proq darajadagi ko'nikma talab qiladi, sababi ularning asosiy ishi ta'lim va tarbiya berish ekanligini Krumsvik ta'kidlab o'tadi. U o'qituvchilarning raqamli kompetensiyasini "o'qituvchining AKTdan yaxshi pedagogik va didaktik professional kontekst foydalana olishi va AKTning o'quvchilarning ta'lim strategiyalari va raqamli ta'limiga ta'sirini xabardorlik darajasini baholay olish qobiliyati" deb ta'rifladi. O'qituvchilarning kompetensiyasi ikki o'lchovga ega: O'qituvchilar talabalar uchun AKTdan to'g'ri foydalanish bo'yicha namuna bo'lishadi va ta'limda shaxsiy maqsadlar uchun foydalanish bilan bir qatorda AKT ta'lim olish imkoniyatlari qanday oshirishi mumkinligi to'g'risida kerakli qarorlar qabul qilishlariga yordamchi bo'lishadi.

O'qituvchilarning Axborot kompetensiyasiga o'rganilar ekan, olimlar tomonidan turli xil nazariyalar taklif qilinadi. Almås va Krumsvik (2007) tomonidan ishlab chiqilgan hamda Krumsvik (2008) tomonidan yanada batafsil yoritilgan o'qituvchilarning **Raqamli Savodxonlik Modeli** raqamli texnologiyalar bilan bog'liq o'qituvchi kompetensiyalarini tushunish va baholash uchun tizimli yondashuvni taqdim etadi. Ushbu model to'rtta asosiy kompetensiya o'lchamlarini o'z ichiga oladi:

1. **Asosiy AKT ko'nikmalari**
Bu ta'lim kontekstida raqamli vositalar va texnologiyalardan samarali foydalanish uchun zarur bo'lgan asosiy texnik ko'nikmalarni o'z ichiga oladi.
2. **Pedagogik-didaktik AKT kompetensiyasi** - Bu o'qituvchining AKT vositalarini pedagogik maqsadlar va fan o'ziga xos ehtiyojlariga mos ravishda fikrli va asosli tarzda o'z dars jarayoniga integratsiya qilish qobiliyatini anglatadi.
3. **O'quv strategiyalari va metakognitsiya**
Ushbu o'lchov o'qituvchilarning o'z kasbiy rivojlanishi haqida o'zini anglash qobiliyatini va reflektiv amaliyotlarini ta'kidlaydi. Shuningdek, bu raqamli kompetensiyaga e'tibor qaratgan holda, ularning pedagogik mazmun bilimlarini tanqidiy

baholash va moslashtirish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi.

4. Raqamli tarbiya

Ushbu jihat AKTdan foydalanishdagi axloqiy, ma'naviy va madaniy jihatlarni ta'kidlaydi hamda o'qituvchilardan raqamli texnologiyalarga mas'uliyatli va ijtimoiy ongli yondashuvni qabul qilishni talab qiladi.

Kompetensiya darajalari va o'lchovlari

Model o'qituvchilarning raqamli kompetensiyadagi rivojlanishini ikki o'lchov bo'yicha baholaydi:

• Amaliy ko'nikmalar

Bu o'lchov o'qituvchilarning raqamli ko'nikmalarni qo'llashdagi rivojlanishini kuzatadi va quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi: **Qabul qilish (Adoption)**, **Moslashtirish (Adaption)**, **O'zlashtirish (Appropriation)** va **Innovatsiya (Innovation)**. Ushbu bosqichlar AKT integratsiyasi va undan foydalanishdagi murakkablik darajalarini aks ettiradi.

• Raqamli kompetensiyani o'zini anglash

Ushbu o'lchov o'qituvchilarning o'z raqamli ko'nikmalari haqidagi tushunchalarini baholaydi, bu darajalar **bexabar va nokompetent (unaware and incompetent)** tortib to **yuqori darajadagi xabardorlik va kompetensiyaga (high awareness and competence)** yetishni o'z ichiga oladi.

Ushbu jihatlarni birlashtirish orqali model raqamli savodxonlikni o'stirishda maqsadli kasbiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash hamda raqamli vositalarni o'qitish jarayoniga integratsiya qilishga yordam beruvchi holistik yondashuvni taqdim etadi.

Kabakçi o'qituvchilarning Axborot kompetensiyalarini rivojlantirish tizimini taqdim qilgan. Uning tizimi o'qituvchilarning texnologiyadan foydalanishi to'rt bosqichga ajratilgan bosqichli Mandinach va Cline (1992) modeliga asoslangan bo'lib, unda: **Omon qolish bosqichi (Survival stage)**, **Tajriba bosqichi (Mastery stage)**, **Ta'sir bosqichi (Impact stage)** va **Innovatsiya bosqichi (Innovation stage)**.

Kabakçi esa o'qituvchilarning AKT bo'yicha professional rivojlanish tizimida yuqorida qayd etilgan to'rt bosqich uchun professional rivojlanishni qo'llab-quvvatlash bosqichlari quyidagicha belgiladi:

1. Boshlang'ich bosqich (Emerging Stage)

Ushbu bosqich texnologik savodxonlikni

rivojlantirishga qaratilgan professional rivojlanish faoliyatlarini o'z ichiga oladi.

2. Qo'llash bosqichi (Applying Stage)

Bu bosqich o'qituvchilarning texnologiyani dars jarayonida qo'llashi va AKT orqali ta'lim uslublarini boyitishga yo'naltirilgan faoliyatlarni o'z ichiga oladi.

3. Integratsiya bosqichi (Infusing Stage)

Ushbu bosqichda o'qituvchilarning professional rivojlanish faoliyatlari ularning bilim va ko'nikmalarini nafaqat dars berish, balki ma'muriy ishlarga ham tatbiq etishga qaratilgan bo'lishi kerak.

4. Transformatsiya bosqichi (Transforming Stage)

Bu bosqich ilg'or texnologiyalardan ta'lim jarayonida foydalanishni o'z ichiga oladi, bu esa o'qituvchilarga ekspert bo'lishga va yangi qarashlarni rivojlantirishga yordam beradi.

Kabakçi ta'kidlashicha, ushbu tizimning eng muhim jihati shundaki, o'qituvchilar texnologiyadan foydalanish bosqichlariga muvofiq ravishda professional rivojlanish dasturlarida ishtirok etishlari kerak va AKT bilan bog'liq faoliyatlar har bir o'qituvchining texnologiyadan foydalanishdagi hozirgi bosqichiga mos ravishda tashkil etilishi lozim.

Sabalaiuskas va uning hamkasblari (2006) o'qituvchilarning AKT bo'yicha kompetensiyalarini modellashtiruvchi bir nechta tadqiqot nashrlarini ko'rib chiqdilar. Ushbu tahlilga asoslanib, ular o'qituvchilarning AKT kompetensiyalarini quyidagi sohalar bo'yicha ajratib ko'rsatdilar:

- Asosiy Axborot kompetensiyalari,
- Texnologik Axborot kompetensiyalari,
- Axborot siyosati bo'yicha kompetensiyalar,
- AKTdan foydalanishda axloqiy kompetensiyalar,
- AKTni o'qitilayotgan fanlarga integratsiya qilish kompetensiyalari,
- AKTdan foydalanishga asoslangan didaktik uslubiy kompetensiyalar,
- AKTdan foydalanib ta'lim jarayonini boshqarish kompetensiyalari.

Ushbu uchta tizim orasida ko'plab o'xshashliklar mavjud. Barcha tizimlar asosiy texnologik ko'nikmalarni, shuningdek, texnologiyani o'z dars jarayonida qo'llash va AKT

orqali pedagogik amaliyotlarini rivojlantirish kompetensiyalarini ta'kidlaydi. Ikki tizimda esa texnologiyadan foydalanishning axloqiy jihatlari ham qayd etilgan.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, o'qituvchilarning raqamli kompetensiyalari bo'yicha tadqiqotlar, asosan, raqamli texnologiyalarning fanlarni o'qitishda an'anaviy qo'llanilishiga qaratilgan bo'lib, texnologiyasi rivojlanishini hisobga olgan holda kengroq tadqiqotlar o'tkazishni va nazariy asoslarni rivojlantirishni talab qiladi. Bo'lajak o'qituvchilar raqamli kompetensiyasi haqidagi muhokamalar cheklangan. Ba'zi maqolalarda texnologik-pedagogik kompetensiya ta'kidlangan, biroq bu yondashuv ko'pincha statik va

an'anaviy bo'lib, pedagogik amaliyotlarni yoki ta'lim maqsadlarini keng qamrovli transformatsiya qilish imkoniyatlarini hisobga olmaydi.

Foydalanilgan manbalar ro'yxati:

1. INTEF (2017). Common Digital Competence Framework for Teachers – September 2017.
2. Lakkala, M., Ilomäki, L. & Kantosalo, A 2011, Which areas of digital competences are important for a teacher? in Linked portal . European Schoolnet (EUN) , Brussels , pp. 1-8 .
3. Krumsvik, R. (2008). Situated learning and teachers' digital competence. Education & Information Technologies, 13, 279- 290.

